

OLIV TA'LIM SOHASIDAGI ISLOHOTLAR MOHIYATI: YUTUQLAR, KAMCHILIKLAR VA NATIJALAR

Atajanova Feruza Erkinovna.¹

¹ Toshkent Tibbiyot Akademiyasi Urganch filiali "Ijtimoiy-fanlar"
kafedrası dotsenti tarix bo'yicha fanlari doktori (PhD)
fatajanova74@mail.ru

MAQOLA MALUMOTI

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 28.04.2025

Revised: 29.04.2025

Accepted: 30.04.2025

KALIT SO'ZLAR:

Kadrlar tayyorlash,
bakalavriyat, magistratura,
dissertatsiya,
attestatsiya, mustaqil
izlanuvchi, falsafa doktori
(PhD), fan doktori (DSc).

Maqolada kadrlar tayyorlash milliy dasturi, 2013 yilning 1 yanvaridan boshlab doktorlik dissertatsiyasini himoya qilish va fan doktori ilmiy darajasini berish bo'yicha oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning bir bosqichli tizimi joriy qilinishi oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimini xalqaro talablar va standartlarga yaqinlashtirilganligi, 2017 yil 16 fevraldagi PF-4958-son «Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni qabul qilinganligi xaqida ma'lumotlar yoritilgan.

KIRISH. Mustaqillik yillarida O'zbekiston Respublikasida uzluksiz ta'limning noyob tizimi yaratildi, ilmiy-tadqiqot faoliyati, oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish samaradorligini oshirishga, mamlakatning ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotida ilm-fanning rolini kuchaytirishga yo'naltirilgan salmoqli ishlar amalga oshirildi.

Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, Maktab ta'limini rivojlantirishning umummilliy davlat dasturini muvaffaqiyatli amalga oshirish natijasida ta'lim jarayonining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi, zamonaviy o'quv-laboratoriya uskunalari va kompyuter texnikasi bilan jihozlangan umumta'lim maktablari, kasb-hunar kollejlari va akademik litseylar, oliy ta'lim

muassasalaridan iborat, yuqori talablarga javob beruvchi uzluksiz ta'limning yaxlit tizimi yaratildi.

Oliy ta'limning zamonaviy xalqaro standartlarga javob beradigan ikki bosqichli tizimi – bakalavriat va magistratura yaratildi. Stajyor-tadqiqotchi-izlanuvchilar va katta ilmiy xodim-izlanuvchilar institutlari joriy qilindi, ularni moddiy rag'batlantirish sharoitlari sezilarli darajada yaxshilandi.

2. Metodlar va o'rganilganlik darajasi.

Maqola umum qabul qilingan tarixiy metodlar: tarixiylilik, manbaviy qiyosiy-mantiqiy tahlil, ketama-ketlik, xolislik, tizimlashtirish hamda fanlararo yondashuvlar asosida yoritilgan.

3. Tadqiqot natijalari:

2013 yilning 1 yanvaridan boshlab doktorlik dissertatsiyasini himoya qilish va fan doktori ilmiy darajasini berish bo'yicha oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning bir bosqichli tizimi joriy qilinishi oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimini umum qabul qilingan xalqaro talablar va standartlarga yaqinlashtirishda muhim qadam bo'ldi. O'tgan davr ichida barcha zarur normativ-huquqiy baza shakllantirildi, o'rnatilgan talablarga muvofiq oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim institutlarining faoliyati, doktorlik dissertatsiyalarini tayyorlash va himoya qilish tashkil etildi.

SHu bilan birga, mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishda erishilgan sur'atlar oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning bir bosqichli tizimi sharoitida orttirilgan tajribaning mohiyatini qator xorijiy mamlakatlarning mazkur sohadagi ilg'or amaliyotini hisobga olgan holda qayta anglash zarurligini taqozo etdi.

Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorlash va attestatsiyadan o'tkazish tizimining sifati va samaradorligini tubdan oshirish, oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim sohasini yanada takomillashtirish, ilmiy-tadqiqot faoliyatida yoshlarning intellektual salohiyatini har tomonlama namoyon etish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida «O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 16 fevraldagi PF-4958-son «Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida»gi Farmoni qabul qilindi [5].

Mazkur farmon asosida O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Fanlar akademiyasi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish qo'mitasi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi, shuningdek tasarrufida oliy ta'lim va ilmiy-tadqiqot muassasalari mavjud bo'lgan boshqa vazirlik va idoralarning qator xorijiy mamlakatlarning xalqaro amaliyotiga muvofiq 2017

yilning 1 iyulidan boshlab oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limning ikki pog'onali: dissertatsiya himoya qilish va tegishli fan tarmog'i bo'yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini berishni nazarda tutuvchi tayanch doktorantura; dissertatsiya himoya qilish va tegishli fan tarmog'i bo'yicha fan doktori (Doctor of Science) ilmiy darajasini berishni nazarda tutuvchi doktorantura tizimini joriy qilish to'g'risidagi takliflari qo'llab-quvvatlandi[6].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida» 2017 yil 16 fevraldagi PF-4958-son [Farmoni](#) ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 22 maydagi 304-son qarori qabul qilindi. Unda oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limga qo'yiladigan davlat talablari tasdiqlandi.

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'limga qo'yiladigan davlat talablari oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim tizimiga majburiy talablarni, shuningdek umumiy qabul qilingan xalqaro standartlarni hisobga olgan holda falsafa doktori (Doctor of Philosophy (keyingi o'rinlarda PhD deb ataladi) va fan doktori (Doctor of Science (keyingi o'rinlarda DSc deb ataladi) ilmiy darajalari izlanuvchilarining dissertatsiya ishi mazmuniga va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilaydi [5; 396].

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim quyidagi shakllarda amalga oshiriladi: tayanch doktorantura; doktorantura; mustaqil izlanuvchilik.

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim institutlarida o'qish uch yilgacha davom etadi. Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim institutini tashkil etish va faoliyat ko'rsatishi uchun OTM va ITMLar doimiy faoliyat ko'rsatadigan muvofiqlashtiruvchi-kollegial organga (ilmiy kengash, kengash, ilmiy-texnikaviy kengash, ilmiy-muvofiqlashtiruvchi kengash va boshqa shakllarda) ega bo'lishi lozim.

Tayanch doktoranturaga va doktoranturaga qabul qilish OTM yoki ITMLari tashkil etadigan qabul komissiyalar tomonidan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda tanlov asosida amalga oshiriladi.

Tayanch doktoranturada o'qishga talabgorlarni tanlab olish kirish imtihonlari natijalariga ko'ra, doktoranturaga esa — suhbat natijalariga ko'ra amalga oshiriladi.

Mustaqil izlanuvchilik institutiga rasmiylashtirish suhbat natijalariga ko'ra amalga oshiriladi.

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim institutlariga xorijiy fuqarolarni va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarni qabul qilish qonun hujjatlariga va yoki O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalariga muvofiq to'lov-kontrakt asosida amalga oshiriladi.

Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim institutiga qabul qilinadigan talabgorlarning tayanch mutaxassisligi oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim institutidagi ixtisoslik tegishli bo'lgan fan tarmog'iga muvofiq bo'lishi kerak.

Mutaxassisliklar muvofiq bo'lmaganda dissertatsiyalarni tayyorlash va himoya qilish masalalari Oliy o'quv yurtidan keyingi ta'lim to'g'risidagi Nizom bilan tartibga solinadi.

Oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlarni sifatli tayyorlashni ta'minlash, shuningdek dissertatsiya tadqiqotlarini olib borishda ularga ilmiy va o'quv-metodik yordam ko'rsatish maqsadida Kollegial organ qarori bilan:

falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasi izlanuvchilariga ilmiy rahbarlar tayinlanadi;

fan doktori (DSc) ilmiy darajasi izlanuvchilariga ilmiy konsultantlar tayinlanadi (mazkur bandning oltinchi bandi bundan mustasno).

Ilmiy rahbarlar etib, faol tarzda ilmiy va ilmiy-pedagogik faoliyat olib boruvchi fan doktori, shuningdek ilmiy unvonga ega bo'lgan fan nomzodi yoki falsafa doktorlari (PhD) tayinlanishi mumkin.

Faol tarzda ilmiy va ilmiy-pedagogik faoliyat olib boruvchi fan doktorlari ilmiy konsultantlar bo'lishi mumkin.

Fan doktori (DSc) ilmiy darajasini olish uchun dissertatsiya tadqiqotlarini, izlanuvchining xohishiga ko'ra, ilmiy konsultantsiz ham olib borish mumkin.

Falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olishda dissertatsiya himoyasiga qadar izlanuvchilar:

ixtisoslik hamda chet tili bo'yicha malakaviy imtihon topshirishi;

dissertatsiya natijalarining xalqaro va respublika ilmiy va ilmiy-amaliy konferensiyalarida keng muhokama qilinishini ta'minlashi;

OAK tomonidan belgilangan ilmiy jurnallarda chop etilgan dissertatsiyasining asosiy natijalarini aks ettiradigan kamida uchta (shu jumladan bittasi xorijda) ilmiy maqolaga ega bo'lishi shart.

Fan doktori (DSc) ilmiy darajasi uchun dissertatsiya himoya qilishgacha izlanuvchilar:

dissertatsiya natijalarining xalqaro va respublika ilmiy va ilmiy-amaliy konferensiyalarida keng muhokama qilinishini ta'minlashi;

OAK tomonidan belgilangan ilmiy jurnallarda chop etilgan dissertatsiyasining asosiy natijalarini aks ettiradigan kamida o'nta (shu jumladan bittasi xorijda) ilmiy maqolaga ega bo'lishi shart.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar bo'yicha fan doktori (DSc) ilmiy darajasi uchun izlanuvchilar dissertatsiya natijalari bo'yicha monografiya chop etgan bo'lishi lozim.

4. Xulosa

Quyidagilar oliy malakali ilmiy va ilmiy-pedagog kadrlar tayyorgarligining zaruriy va etarli darajasini belgilaydigan asosiy talablar hisoblanadi:

a) falsafa doktorlari uchun (PhD):

umumilmiy va aniq tarmoq tadqiqotlarining metodologiyasini egallagani, muammoni malakali tarzda aniqlashi va asoslay olishi, ilmiy ma'lumotlar va materiallarni maqsadli tarzda izlay olishi, tahlil qilishi, tizimlashtirishi va umumlashtirish qobiliyatiga ega bo'lishi;

tadqiqot natijalariga asoslanib muammo mazmunini bayon qila bilishni, ilmiy xulosalar va tavsiyalarni aniq va lo'nda ifodalay olishi;

ilmiy natijalarni amaliyotda joriy etish uchun taqdim qila olishi;

b) fan doktorlari uchun (DSc):

ixtisoslik bo'yicha chuqur fundamental bilimlarga ega bo'lishi;

fundamental tadqiqotlarni yuqori saviyada bajara olishi va muhim ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyatga ega ilmiy-amaliy muammolarni echa olishi;

ilmiy natijalarni amaliyotga joriy etishi [5;106].

Hozirgi sharoitda ilmiy kadrlar tayyorlash jarayonini tobora jadal rivojlantirish va sifatini oshirish, iqtidorli yoshlarni ilm-fanga keng jalb qilish, oliy ta'lim va ilmiy muassasalarning ilmiy salohiyatini mustahkamlash va undan respublikaning innovatsion rivojlanishida samarali foydalanish masalalari alohida ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mo'minov N.A. Kelajakni oldindan qurish - fanning asosiy vazifalaridan biri. Toshkent. DITAF. 1995. – 212 b.

2. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardayev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar (ta'lim muassasalari pedagog-o'qituvchilari uchun amaliy tavsiyalar). – Toshkent. "Iste'dod" jamg'armasi, 2008. – 180 b.

3. Milliy mehnat bozori uchun kadrlar tayyorlashni boshqarishni takomillashtirish yo'nalishlari. Toshkent. "Fan va texnologiya". 2009. – 115 b.

4. O'zbekiston Respublikasi iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotining mustaqillik yillaridagi (1990-2010) asosiy tendensiya va ko'rsatkichlari hamda 2011-2015 yillarga mo'ljallangan prognozlari: statistik to'plam. – Toshkent. "O'zbekiston", 2011.[Elektron kitob].

5. O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari to'plami. 2017 yil, 8-son, 106-modda; 2017 й., 21-son, 396-modda.

6. lex.uz/docs/3119699. 2017. [Elektron manba].